

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI TARBIIYASIDA TEJAMKORLIKDAN FOYDALANISH USULLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6354136>

Abaeva Intizar Ilmat qizi

NDPI Boshlang'ich ta'lim 2-kurs talabasi

Mirzabekova Gumshagul

Ilmiy rahbar: Baslauyishi talim kafedrasasi katta uktuvchisi

Annotatsiya: *Boshlang'ich sinif o'quvchilarini tarbiyalashda tejamkorlikdan foydalanish usul va ko'rsatmalari ko'rsatilgan*

Kalit so'zlar: *Oila, ota-ona, bola, maktab, iqtisod, tejamkorlik, tarbiya*

Bugungi kunda farzandlarimizning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, ma'naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalasi biz uchun eng dolzarb vazifa bo'lib, ayniqsa, hozirgi murakkab va taxlikali zamonda milliy o'zligimiz azaliy qadriyatlarimizga yot va begona bo'lgan turli xil xurujlar, yoshlarimizning ongi, qalbini egallashga qaratilgan g'arazli intilishlar tobora kuchayib borayotgan barchamizni yanada xushyor va ogoh bo'lishga da'vat etishi tabiiydir. Hozirgi kunda bolalarni ilmiy dunyoqarashini xalqimizning milliy qadriyatlar asosida shakllantirish jamiyat oldida turgan vazifalardan hisoblanadi.

Bola shaxsini kamolga yetkazish uchun kurashda oiladagi tarbiyaviy jarayonni pedagogik madaniyat asosida tashkil eta olish juda muhimdir. Pedagogik madaniyat nima? Pedagogik madaniyat – bolani klassik va zamonaviy pedagogik bilimlarni bilgan holda zamon talabi asosida tarbiyalashdir. Tarbiya bilan jiddiy shug'ullanish, izlanish, o'qish, tajriba orttirish orqali erishiladi. Oilada bola tarbiyasini rejimdan boshlash, rejimni bolaning yoshiga qarab belgilash lozim. Rejimga o'rgangan bolada tartiblilik, intizomlilik xislatlari tabiiy ravishda rivojlanadi; shuningdek, uni tozalikka o'rgatish kerak. Bola tilga kira boshlashi bilan nisbatan murakkab tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish kerak. O'zbek oilalarida bolani mehnatsevarlikka o'rgatishga alohida e'tibor beriladi. Bunda ko'pincha ota-onalarning o'zlari bolalarga o'rnak ko'rsatadilar. Masalan, ona ovqat pishirish, kir yuvish, uyni saranjom-sarishta tutish, kabi ishlarni sidqidildan bajaradi va buni o'zining oiladagi burchi deb biladi, hech qachon eriga: huquqimiz tengku, siz ham kir yuving, non yoping!» demaydi.

Ota ham o'z navbatida ro'zg'ordagi barcha og'ir ishlarni, oilani iqtisodiy jihatdan ta'minlashni o'z zimmasiga oladi, bu borada mehnatsevarlik, jonkuyarlik namunalari ko'rsatadi. Bunday sharoitda ota-onaga taqlidan bola shaxsida mehnatsevarlik, oilaparvarlik xislatlari tarkib topa boradi. Oila tarbiyasida katta-kichik masala yo'q. Shuning uchun ovqatlanish, muomala, yurish-turish, kiyinish, shaxsiy gigiena

qoidalariga amal qilish, televidenie, radio eshittirishlaridan foydalana bilish, ko'pchilik orasida o'zini tutish, kattalarni hurmat qilishni o'rganish bola shaxsining kamol topishida birdek ahamiyatga ega bo'lgan ishlardir. Har bir xalq o'z bolalarining baxtli bo'lishi uchun qadimdan kurashib kelgan. Buni avlodlardan avlodlarga o'tib kelgan ma'naviy xazina – kitoblardan bilsa bo'ladi.

Ana shunday kitoblardan biri - Sharqda mashhur bo'lgan «Qobusnoma» dir. U XI asrda, fors-tojik tilida yaratilgan, juda ko'p tillarga tarjima qilingan. 1860-yilda Ogahiy tomonidan o'zbek tiliga tarjima qilingach «Qobusnoma» o'zbek xalqining oila tarbiyasini amalga oshirishda yordam beradigan qo'llanmalardan bo'lib qolgan. Bu kitobda kasb-hunar o'rganishning zarurligi xususida shunday deyiladi: «Agar tabiatning har qancha asl bo'lsa ham, unga mag'rur bo'lmagil, chunki tan go'zalligi hunar bilan ziynatlanmas>>. Binobarin, har qanday kasbning ustasi bo'lish uchun oilada bolaga yo'l ochish kerak, chunki bolalikda shakllangan mohirlik, uddaburonlik sifatleri bir umr doimiy yo'ldosh bo'ladi. Bozor iqtisodiyoti oila tarbiyasida keng qo'llanib kelingan milliy qadriyat sifatidagi tajribalariga suyanishni ham taqozo etadi. Ma'lumki, «iqtisod» so'zining ma'nosi keng bo'lib, chuqur mazmunga ega. Ko'p o'rinda bu so'z xalq ichida «tejamkorlik» so'zining sinonimi sifatida qo'llaniladi. Tejamkorlik haqida so'z ketganda isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslikni tushunamiz.

«Iqtisod» tushunchasiga, mashhur o'zbek muayamini Abdulla Avloniy quyidagicha ta'rif beradi: «Iqtisod deb pul va mol kabi ne'matlarning qadrini bilmakka aytilur. Ota-bobolarimizning o'z farzandlarini tejamkor bo'lishga undaganlarini xalq og'zaki ijodi misolida ham ko'rishimiz mumkin. Masalan, tejamkorlik mavzusi xalq maqollarida ham o'z aksini topgan. Zero, bu maqollar yuz yillar davomida avloddan-avlodga o'tib, xalqning dilida saqlanib kelgan. Maqollar kishilarning tarixiy tajribasi sifatida ko'pgina sinovlardan o'tib shakllanadi va chuqur ma'no kasb etadi. Mana ularning ayrimlari: «Tejagan-birga birni qo'shar, tejamagan birini ham boy berar», «Pul topish uchun kuch-quvvat kerak, tejash uchun-fahmu-farosat», «O'zingnikini bir bor tejasang, xalqnikini ming bor teja», «Tejamligu rasomadlik-aka-uka, to'g'riligu halollik-opa-singil», «Tejamkor-olqish olar, isrofgar koyishga qolar» va hokazo. Ota-onalar bolalarining kelajagini o'ylab, ularni ilk yoshlaridan mehnatga solib chiniqtirib boradilar.

Oilada bolalarni yoshligidanoq oilaning iqtisodiy masalalarni hal qilishga jalb etish birinchidan bolaning ota-ona oldidagi qadrini oshiradi, bolaning o'ziga ishonchini kuchaytiradi, ikkinchidan pul sarflash madaniyatiga hisob-kitobga, tejamkorlikka o'rgatadi. Oila xo'jaligining iqtisodiy masalalari demokratik asosda, hamma oila a'zolari ishtirokida o'tadigan oilalarda pul-mablag' sababli janjallar ro'y bermaydi, balki oila a'zolarini oila kollektiviga yanada jipslashtiradi. Doimiy ravishda pul yetmay qolishi, ko'pgina oilalarda urush-janjalga sabab bo'ladi. ular pulni rasamadi bilan harajat qilishni bilmaydilar. Pulni hisob-kitob bilan harajat qilish haqida o'quvchilarga bir topishmoq aytish mumkin: «Ota o'g'liga chaqa pul berib: O'zimizga, sigirimizga,

tovuqlarimizga yegulik biror narsa xarid qil, -dedi. O'g'li bozorga bordi, o'ylab-o'ylab bir narsa xarid qilib keldi. Bundan ota xursand bo'ldi. O'g'il nima sotib olgan edi?» Qovun.

O'qituvchi javobini izohlab, davom qildi. Oila byudjetini, xo'jaligini to'g'ri bosh qarish uchun yil boshida er-xotin bir yil davomida qilinadigan harajatlarni hisoblab chiqadi. Bu umumiy daromadga nisbatan olinadi. Harajatlar uch qismga ajratiladi. Har oyda takrorlanadigan joriy harajatlar: oziq-ovqat, turar joy haqi, transport, gigienaga sarflanadigan mablag'. Aniq hisob-kitobsiz, taxminiy sarflnadigan (kitob xarid qilishga, gazeta-jurnalga) mablag'. Uzoq muddat saqlanadigan buyumlar sotib olishga sarflanadigan mablag'.

Yillik umumiy daromaddan sug'urtaga, oilaning katta a'zolari sarf qiladigan ba'zi harajatlarni chiqarib tashlaymiz. Harajatni rejalashtirishni kunda bo'ladigan harajatlarning aniq miqdorini belgilashdan boshlab kerak, shunda undan daromad uzoq muddat saqlanadigan buyumlar sotib olishga harajatlanadi.

Demak, to'g'ri tarbiyaning eng ta'sirni, eng samarali usuli ham shu mehnatdir. Ota-onalar bolalarining mehnatiga hamma vaqt ham muhtoj bo'lavermaydilar, lekin bolani yoshligidan ishga o'rgatish, mehnatga ko'niktirish zimmalaridagi burch ekanligidan shunday yo'l tutadilar. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida yoshlarga aqliy tarbiya berishga katta e'tibor qaratilmoqda. Zero, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadr bo'lib yetishish, mavjud ilmiy, shuningdek, kasbiy bilimlarni puxta egallash zarur. Iqtisodiy tarbiyani uzluksiz amalga oshirishda ta'lim muassasalarida dars va darsdan tashqari sharoitlar, shuningdek, oilada amalga oshirilayotgan harakatlar muhim ahamiyatga ega. Iqtisodiy mazmundagi suhbatlar, uchrashuvlar, ekskursiyalar, to'garaklar ko'rinishidagi amaliy tadbirkorlik faoliyati (u yoki bu hunar yo'nalishidagi ijodiy ishlar) ni tashkil etish o'quvchilarda iqtisodiy tafakkurning shakllanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Inomova K.M. «Oilada bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi» –Toshkent: Fan, 1999.
2. Jo'rayev A.J. Tarbiyaviy darslarni o'tish. T.: "O'qituvchi", 1994.
3. Munavvarov A.K. «Oila pedagogikasi». – T.: O'qituvchi, 1994,